

Vlaanderens Zuidafrikaanse droom (1875-1908)

door

DR. W. E. HEGMAN

Op 31 mei 1902 werd op Melrose House, in de Jacob Maréstraat te Pretoria, de vrede van Vereeniging getekend. De beide Boerenrepublieken, Transvaal en Oranje-Vrijstaat, hadden opgehouden te bestaan. De heldhaftige strijd van een handvol Dietse Afrikaners tegen de Engelse overmacht, die aan het bestand was voorafgegaan, is voldoende bekend. Wellicht minder bekend zijn de reacties van de Vlaamsgezinden op hetgeen zich onder het zuiderkruis heeft afgespeeld. Nochtans hebben wij de indruk, dat een analyse van deze reacties instructief zou kunnen zijn én voor de historiografie van de Vlaamse Beweging én voor wat men zou kunnen noemen de „Afrika-Rezeption” bij ons, die door het levenswerk van koning Leopold II als het ware aan de natie was opgedrongen¹. Omdat het de tijd aan onze lezing voorbehouden ver zou overschrijden, is het geenszins onze bedoeling een systematische uiteenzetting te geven van al hetgeen in Vlaanderen in het laatste kwart van de 19e en in de eerste jaren van de 20e eeuw over Zuid-Afrika werd gedacht en geschreven. Wij bepalen ons tot enkele betekenisvolle bijdragen en stellen daarbij als grens 1875, het jaar waarin het Genootschap van Regte Afrikaners werd opgericht, en 1908, wanneer de Kongolese Vrijstaat tot Belgische kolonie werd geproclameerd.

Op de in Vlaanderen vrijwel onbekende Boeren² werd voor het eerst de aandacht gevestigd door een referaat van H. A. L. Hamel-

1. Leopold II is in 1885 soeverein geworden van de Kongolese Vrijstaat; van 1891 dateert de stichting van de Union Minière du Haut-Katanga, die de uitbating van de Katangese kopermijnen zou ter harte nemen en een pion zou worden van de Belgische koloniale politiek. Over het Kongolese vraagstuk en de openbare mening in België cfr. Th. Luykx, *Politieke geschiedenis van België*, Amsterdam-Brussel 1969², passim.

2. In Noord-Nederland, waar er steeds betrekkingen waren blijven bestaan met de oude nederzetting van de Oostindische Compagnie, was de toestand gunstiger; men bleef er min of meer bekend met de Zuidafrikaanse problematiek. Onder de eersten die er ijverden voor toenadering tot Zuid-Afrika moet worden vermeld Ulrich Gerhard Lauts (1787-1865), die enige tijd leraar is geweest aan het Atheneum te Brussel en naar wie (als ik mij niet vergis) een straat in Pretoria is genoemd. Hij heeft pogingen in het werk gesteld om onderwijzers en predikanten naar Transvaal te zenden en handelsrelaties aan te knopen. Hij schreef onder meer *De Kaapsche landverhuizers, of Neerlands afstammelingen in Zuid-Afrika* (Leiden

berg uit Arnhem, die op 24 augustus 1875 tijdens de eerste zitting van de afdeling geschiedenis van het XIVE Nederlands Taal- en Letterkundig Congres te Maastricht een beroep deed op de aanwezigen om betrekkingen aan te knopen met Transvaal en Oranje-Vrijstaat. Sindsdien heeft de belangstelling van de Vlaamsgezinden voor het broedervolk onder de evenaar zich in vijf grote golvingen ontwikkeld, die telkens samenvallen met een crisismoment in de geschiedenis van Diets Zuid-Afrika: 1881 de Eerste Vrijheidsoorlog; 1884 het bezoek van het Transvaalse driemanschap Kruger, Du Toit en Smit aan Europa; 1896 de Jamesonraid; 1900 de Tweede Vrijheidsoorlog; 1902 het triomfantelijk onthaal van de generaals Botha, De Wet en De la Rey in Antwerpen, Brussel en Gent.

De tussenkomst van H. A. L. Hamelberg op het XIVE Nederlands Taal- en Letterkundig Congres te Maastricht werd met gemengde gevoelens onthaald. Prof. Brill van Utrecht sloeg voor, dat het congresbestuur een motie zou aannemen, waarin het betuigde van oordeel te zijn dat de handhaving van het Nederlands element in de Afrikaanse republieken wenselijk is; voorts wees hij erop, dat Nederland als zodanig waardeert wat er daarginds geschiedt door eraan te herinneren dat de senaat van de Utrechtse hogeschool niet heeft gearzeld president Burgers van de Z.A.R. tot doctor honoris causa te benoemen „uitsluitend omdat men belang stelt in het Hollandse karakter, daar door hem vertegenwoordigd”³. Heel wat terughoudender was Dr. J. van Vloten uit Bloemendaal, die de zaak voorlopig naar de letterkundige afdeling wilde doen verwijzen, omdat hij er niet gaarne „ene staatkundige tint” aan zag gegeven⁴. Bijna had hij zijn slag thuis gehaald, ware het niet dat Paul Fredericq, toen nog leraar te Aarlen, voor Hamelberg in de bres was gesprongen met de bedenking dat het eerste gedeelte van zijn lezing, waarbij Van Vloten niet aanwezig was geweest, wel degelijk van geschiedkundige aard was en dat het slechts als curiositeit was geweest, dat hij in het tweede gedeelte ervan een paar staaltjes van het „Zuidafrikaans dialect” had voorgelezen⁵. In de tweede zitting van de historische sectie, op 25 aug. 1875, verzocht Fredericq Hamelberg om verdere uitleg over drukpers, staatkundige partijen, geestelijk leven en intellectueel verkeer in de Zuidafrikaanse republieken. Uit het antwoord van Hamelberg

1847), alsmede een *Geschiedenis van de Kaap de Goede Hoop 1652-1806* (Amsterdam 1854). Of zijn kortstondig verblijf in het zuiden invloed heeft gehad op Vlaanderens belangstelling voor de Boerenrepublieken, is ons nergens gebleken.

3. *Handelingen van het XIV Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres*, Maastricht 1876, p. 97.

4. *Ibid.*, p. 97.

5. *Ibid.*, p. 98.

leren wij dat de dagbladen, die op dat ogenblik in Zuid-Afrika verschijnen, grotendeels tweetalig zijn, met uitzondering van een enkele Nederlandse „ten behoeve van de Boeren, die klaagden dat zij ten volle moesten betalen voor ene courant, welke zij slechts gedeeltelijk verstonden”⁶. Toch vormt de taalkwestie niet het belangrijkste geschilpunt in zuidelijk Afrika : de meeste wrijvingen spruiten voort uit het Engelse imperialisme, dat uitsluitend aan economische motieven gehoorzaamt. Hetgeen gebeurd is met de diamantvelden levert daarvan het bewijs. Zolang er geen diamanten gevonden waren, bemoeide zich niemand met die gronden ; maar nauwelijks waren zij ontdekt, of het hele gebied werd door de Britse autoriteiten, schijnbaar ten behoeve van het Griekwa opperhoofd Waterboer, opgeëst en kort daarna tot Brits grondgebied verklaard. Arbitrage omtrent dit punt kon niet tot stand komen, door de moeilijkheden in de weg gelegd door de Engelse regering, die de vorst der Nederlanden als scheidsrechter had gewraakt⁷. Uiteindelijk is het imperialisme, waartegen de Boeren te strijden hebben gehad, niet een ongeluk, maar een zegen voor hen geweest, omdat zij zich daardoor aaneengesloten hebben en hun macht hebben leren kennen⁸.

Het was tenslotte Paul Fredericq die, namens de afdeling geschiedenis, op de algemene vergadering van 26 augustus een motie voorstelde, die met applaus werd aanvaard en die ertoe strekte alles te bevorderen wat „de eigenaardige banden... tussen de beide delen Nederlands ter eenre en de Zuidafrikaanse Republiek en den Oranjevrijstaat ter andere zijde” kon verstevigen⁹. Tevens werd beslist een commissie te benoemen, om te onderzoeken welke middelen daartoe dienden aangewend. Deze commissie heeft blijkbaar weinig kunnen tot stand brengen. Haar werkzaamheden bleven beperkt tot het zenden van boeken naar Zuid-Afrika, vrijwel steeds door bemiddeling van het Willemsfonds¹⁰.

Het Nederlands Congres van 1875 viel samen met het bezoek van president Thomas François Burgers aan Europa, die er de zaak van de Boeren kwam bepleiten. Te Antwerpen legde hij de grondslag van de latere sympathie voor Transvaal. August Michiels, voorzitter van de plaatselijke afdeling van het Willemsfonds, werd tot consul van de Z.A.R. aangesteld. Daarenboven werd Burgers tot tweemaal toe door Leopold II in audiëntie ontvangen. De eerste besprekingen leidden tot een handelsakkoord, dat ge-

6. *Ibid.*, p. 195.

7. *Ibid.*, p. 197-198.

8. *Ibid.*, p. 200.

9. *Ibid.*, p. 360.

10. N. Mansvelt, *De betrekkingen tusschen Nederland en Zuid-Afrika*, Utrecht 1902, p. 179.

sloten werd op 3 februari 1876; de tweede hadden tot gevolg dat pres. Burgers de order voor de spoorweg, die hij van Delagoabaai naar Pretoria wilde laten aanleggen, bij Cockerill plaatste. Ook benoemde koning Leopold II, die goede relaties wenste met Transvaal met het oog op zijn Kongolese politiek, baron de Sélvs de Fanson, die later de zijde van Shepstone zou kiezen, tot consul aldaar¹¹.

De eerste uitgebreide studie over Zuid-Afrika in Vlaanderen verscheen, zonder naam van de auteur, maar ongetwijfeld van de hand van Paul Fredericq, in het Jaarboek voor 1877 van het Willemsfonds¹². Het is een met kennis van zaken opgesteld stuk, dat omwille van talrijke historische, geografische, taalkundige en zelfs anekdotische bijzonderheden de hedendaagse lezer nog kan boeien. Fredericq ziet de oorzaak van de Grote Trek vooral in de bekommering van de Boeren om de slavernij ten noorden van de Oranjerivier te kunnen blijven handhaven na de goedkeuring van de Abolition Act door het Britse Parlement in 1833¹³. Voorts weet hij te vertellen, dat de Afrikaners streng godsdienstig zijn en vasthouden aan de oud-gereformeerde letterlijke verklaring van de Schrift: zij beschouwen zich zelf als Gods uitverkoren volk op weg naar het Beloofde Land¹⁴. Omdat zij maar weinig onderwijs hebben kunnen genieten, zijn zij gewoonlijk zeer onwetend; meestal kunnen zij nauwelijks lezen en schrijven, niet rekenen, terwijl er bijna nooit sprake is van enige aardrijkskundige of geschiedkundige kennis¹⁵. Zwarte dienstdoden worden over het algemeen slecht behandeld en tegenover hen is alles geoorloofd: ruwe woorden, slagen en vloeken zijn hun dagelijks brood¹⁶. Fredericq maakt er zich trouwens vrolijk over, dat de Boer zich een „mens” noemt, waar de niet-blanken voor hem „schepsels” zijn of „volk”¹⁷. Toch is hij ervan overtuigd, dat de Zuidafrikaanse Boeren van Nederlandse oorsprong, „deze bevolking van blanke inboorlingen, die hun vaderland hartstochtelijk liefhebben en het nooit zullen verlaten..., de echte grondzuil (vormt) van de be-

11. Dom A. Smits, *Betrekkingen tussen Vlaanderen en Zuid-Afrika*, Brugge 1943, p. 52-53. De benoeming van een Noordnederlandse consul bleef uit tot 1887, toen Bergsma in deze functie werd aangesteld.

12. *De Nederlanders in Zuid-Afrika*, Jaarboek van het Willems-Fonds voor 1877, Gent 1876, p. 158-165 (met een kaartje). Herdrukt in P. Fredericq, *Zuid-Afrika, Verspreide Schetsen*, Gent 1913.

13. *Ibid.*, p. 145.

14. *Ibid.*, p. 153.

15. *Ibid.*, p. 152.

16. *Ibid.*, pp. 152-153.

17. *Ibid.*, p. 151. Dit is zo gebleven tot in het hedendaagse spraakgebruik. Van een druk bezochte vergadering van blanken heet het: „daar was baie mense” (nooit: baie volk). Cfr. nog het bekende volksliedje *Vanaand gaan die volkies koring sny* (volkies = kleurlingen).

schaving, die zich uit het zuiden van Afrika over alle delen van het binnenland zal uitbreiden" ¹⁸. Daarom wijst hij op de verplichting van Engeland, dat met zoveel verontwaardiging opstaat tegen de onderdrukking der christenen door de Turken in de Balkan, opdat het „ook wel een meedogend oog (zou) slaan op de blanke Boeren der Zuidafrikaanse republieken, die in weerwil hunner gebreken, vooral in het onderdrukken der zwarten, toch niet verdienen, dat zij door Engelse ambtenaars aan de Kaffers worden prijsgegeven" ¹⁹.

Een zeer afwijkende visie op de Afrikaanse toestanden werd nog in hetzelfde jaar 1877 gegeven door A. Prayon van Zuylen in Heremans' Nederlandsch Museum ²⁰. Ons is nergens gebleken, dat deze vooraanstaande Gentse advocaat van liberalen huize ook maar enige instemming heeft geogst met zijn bijdrage, zodat ze gevoelig als een alleenstaand geval mag worden beschouwd ²¹. Merkwaardig is alvast het motto, dat boven het stuk is geplaatst en dat is ontleend aan een essay van de befaamde jurist G. Rolin-Jacquemyns ²². De Aufklärungsgeest die het ademt, is typisch voor het uitgangspunt dat Prayon van Zuylen zal innemen. Het zelfbeschikkingsrecht der volkeren is geen onveranderlijke regel en het is billijk, dat aan een volk voor enige tijd zijn rechten geheel of gedeeltelijk worden ontzegd, als het belang van de mensheid en de uitbreiding der beschaving zulks vereisen: „daar de aarde de gemeenschappelijke eigendom van het mensdom is, en het algemeen belang ontegensprekelijk vordert, dat... de beschaving overal doordringe, zo zal men aan ieder verlicht volk, welk voor die taak opgewassen is, het recht toekennen om stammen, die in enen toestand van halve of volslagene barbaarsheid voortsukkelen, voorlopig van hunne vrijheid te beroven, hun grondgebied in beslag te nemen en ze door gepaste middelen op den weg der beschaving te leiden. Dat er op praktisch gebied misbruiken zullen voorkomen, ... is onvermijdelijk; maar liever nog die misbruiken,

18. *Ibid.*, p. 159.

19. *Ibid.*, p. 164.

20. *Het recht van Engeland op Zuid-Afrika*, Nederlandsch Museum 1877, II, pp. 1-18.

21. Paul Fredericq, vrijdenker en lid van de vrijmetselaarsloge, behoorde insgelijks tot de liberale partij; vooral in zijn jeugd dacht hij echter vaak meer nationaal dan liberaal. Het feit, dat hij op 10 maart 1876 tot het protestantisme was overgegaan, heeft misschien zijn waarderende belangstelling voor de orthodoxe Boeren versterkt.

22. „Le droit international condamne avec raison l'intervention dans le gouvernement ou l'administration d'un Etat. Seulement il faut, nous paraît-il, que l'Etat en question soit réellement digne de ce nom, c'est-à-dire qu'il réponde à la conception rationnelle d'un tout harmonique, embrassant tous les peuples qui forment un même territoire, et qu'il ne soit pas la domination organisée d'une nation sur une ou plusieurs autres. Il faut aussi que l'Etat en question soit capable de vivre, et qu'il ne soit pas simplement un cadavre politique en décomposition" (*Le droit international et la question d'Orient*, p. 81).

hoe stuitend ook, dan de drie vierden der aarde voor lange eeuwen, voor altijd misschien aan enige dungezaaide wilde stammen over te laten : de verovering van Amerika, het aanleggen der Europese volksplantingen in Afrika, in Australië en elders heeft stellig menige sombere bladzijde in de geschiedenis van het mensdom geleverd ; maar wie zou den verkregen uitslag durven betreuren ²³." Deze redenering gaat voor Zuid-Afrika evenwel niet op. Sedert onheuglijke tijden was de streek, die men nu Transvaal noemt, in het bezit van de Betsjoeanen, die uitmunten door een zeldzame aanleg voor beschaving. Toen in de eerste helft van de 19e eeuw de Boeren naar het binnenland de wijk namen, niet, zoals men zegt, omdat men de Engelse taal in alle zaken van bestuur wilde invoeren, maar omdat de Britse regering de slavernij verbood, kwamen zij in botsing met deze Betsjoeanen, die zij uitmoordden of in lijfeigenschap dompelden. Daaruit blijkt genoeg, dat zij zich zonder de minste schijn van recht het Transvaalse grondgebied hebben toegeëigend ²⁴. Zij kunnen daarenboven niet beweren, dat zij aldus hebben gehandeld om de Europese beschaving uit te breiden, vermits zij daartoe de macht en de bevoegdheid ontberen en zelf te woest en te onwetend zijn ²⁵. Dit betekent nochtans niet, dat Zuid-Afrika voor eeuwig aan de barbaarsheid moet worden overgelaten. Als er in de wereld één volk bestaat, dat in staat is om de beschaving voort te planten, dan zijn het de Angelsaksers, die hiervan al vroeger het bewijs hebben geleverd ²⁶. Derhalve is de naasting van de Z.A.R. door Th. Shepstone op 12 april 1877 een nuttige en nodige onderneming geweest, aangezien zij voor de toekomst van het land noodzakelijk was geworden en de goedkeuring heeft weggedragen van de enige wettige eigenaars van dit land, de Betsjoeanen ²⁷. Dat Engeland daarbij zijn eigen belang heeft nagestreefd, is niet te loochenen, maar omdat „in deze zaak de belangen van Engeland en die van de beschaving dezelfde zijn, vermits het doel der Engelsens... juist de uitbreiding is van onze Europese cultuur, zien wij niet in met welk recht men zulks verkeerd zou vinden ²⁸."

Het einde van de Zuidafrikaanse Republiek, verhaast door de opstand van de negerkoning Sekoekoeni, heeft tot gevolg gehad

23. *Het recht van Engeland op Zuid-Afrika*, Ned. Museum 1877, II, p. 4.

24. *Ibid.*, p. 7. Dit schijnt flagrant in tegenstelling met de feiten ; de Boeren zouden een maagdelijk gebied zijn binnengetrokken, waar de autochtone bevolking was uitgemoord door de uit het noorden oprukkende Bantoes. Niet Transvaal, maar het westelijk daarvan gelegen Botswana vormt het oorspronkelijk stamland van de Betsjoeanen.

25. *Ibid.*, p. 11.

26. *Ibid.*, p. 11 e.v.

27. *Ibid.*, p. 17.

28. *Ibid.*, p. 18.

dat het Zuidafrikaanse vraagstuk van een brandende actualiteit werd voor Noord en Zuid. Julius de Geyter publiceerde reeds op 25 augustus 1878 in het Brugse maandblad *De Halletoren* een gedicht ter verheerlijking van de Oranje-Vrijstaat, getoonzet door Peter Benoit²⁹. Naar aanleiding van de Eerste Vrijheidsoorlog, die in 1880 in Transvaal losbrak tegen de annexatie van 1877, hadden in Vlaanderen verschillende manifestaties plaats ten gunste van de Boeren. Alweer De Geyter verspreidde in januari 1881 een *Manifest van de Vlamingen aan het volk van Engeland*, dat door meer dan drieduizend personen was ondertekend en waarin een beroep werd gedaan op de Britten om verder bloedvergieten te voorkomen, maar dat niet veel zou uitrichten³⁰. Kort daarop, in februari van hetzelfde jaar, stuurde een groep Belgische liberalen, meest allen Vlaamsgezinden, een verzoekschrift aan koning Leopold II, om hem te vragen zijn bemiddeling aan te bieden: „De Transvalers, Sire, evenals de bewoners van den Oranje-Vrijstaat, spreken de taal onzer vaders (en) die mogen niet verloren gaan! Werden zij rustig in 't bezit gelaten van hunnen grond en hun onafhankelijk bestaan, Zuid- en Midden-Afrika zouden eens bevolkt zijn met Vlaams- en Nederlandssprekende burgers, evenzeer als Amerika met Engelssprekenden is bevolkt. Dat zou niet de minst schitterende steen in uwe kroon, niet de geringste trots uwer afstammelingen wezen, Sire. Dat zou ook niet weinig de toekomst vergroten voor de nazaten der 3 000 000 Vlamingen, die deel uitmaken van uw Rijk³¹.” Ofschoon de petitie was onderschreven door vooraanstaanden als Em. de Laveye, Leo Vanderkindere, P. Fredericq, Jan van Beers, Jan van Rijswijck, Max Rooses, graaf Goblet d'Alviella, Karel Buls, Emmanuel Hiel, Julius Hoste, J. F. J. Heremans, Julius Vuylsteke, Willem Rogghé e.a., heeft het kabinet van de koning niet het minste receptis van zijnentwege aan een van de ondertekenaars laten toekomen.

Wanneer dan in april 1884 een Transvaalse delegatie, samengesteld uit Paul Kruger, generaal N. J. Smit en ds. S. J. du Toit, naar Europa afreist, wordt zij te Brussel en te Antwerpen met geestdrift door het volk ontvangen. In een door Odilon Périer, ondervoorzitter van de Brusselse regelingscommissie, gehouden toespraak worden Kruger, Smit en Du Toit vergeleken met Artevelde, Breydel en De Coninck³². Een audiëntie bij Leopold II schijnt niet veel resultaat te hebben opgeleverd; de koning was blijkbaar minder in de zaak geïnteresseerd dan negen jaar geleden.

29. Het lied is echter gedagtekend okt. 1878.

30. De tekst hiervan in *Het Volksbelang*, 15 jan. 1881.

31. *Het Volksbelang*, 12 febr. en 2 apr. 1881.

32. Dom. A. Smits, *a.w.*, p. 89.

Nog in 1884, tijdens het XIXe Nederlands Taal- en Letterkundig Congres te Brugge (24-27 augustus), spreekt Jul. de Geyter op een receptie, aangeboden door burgemeester A. Visart, een groet uit namens de Transvalers, „die misschien, in een niet verwijderde toekomst, een nieuw Amerika zullen stichten, een Nederlands Amerika ³³ !” Naast de Nederlandse en de Belgische vlag wapperde de vierkleur van Transvaal aan de gevel van het stadhuis ³⁴ en onder de liederen, die op de Grote Markt onder de leiding van Peter Benoit werden uitgevoerd, was er een op tekst van Julius Sabbe, „opgedragen door Diets-Nederland aan Diets-Afrika” :

Een levensdroom, Diets Afrika,
Treed met uw vlag vooruit :
Dat heel de stam eens weerbaar sta,
Rond haar, in Noord en Zuid ³⁵.

Het was trouwens op voorstel van Sabbe, dat door het Congres een motie werd aangenomen, ertoe strekkende de emigratie naar Zuid-Afrika te bevorderen, opdat de talrijke uitwijkelingen die zich tot dan toe bij voorkeur naar Amerika en Australië hadden gericht, naar het Dietse Transvaal zouden worden afgeleid, „waar zij voor het behoud van den stam en den voorspoed van 't moederland... dienstig kunnen zijn ³⁶.” In dezelfde zin had A. E. Pauwels er al op gewezen, dat Vlamingen en Nederlanders „liever naar Transvaal (zouden moeten gaan) dan naar de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Dáár tenminste zouden zij onder de blanke bevolking bijna niemand ontdekken die hunne taal niet spreekt... En dáár vooral zouden zij het Dietse volksbestanddeel gaan versterken, terwijl ze tot nu toe zonder enig nut voor onzen Nederduitsen stam zich met vreemde rassen gingen versmelten om er eindelijk taal en zeden en vaderlandse gebruiken te verliezen ³⁷.”

Ook Julius de Geyter heeft van zijn kant op ditzelfde congres de Boerenrepublieken met vuur verdedigd. Nadat hij er had aan herinnerd, dat Afrika als een gezegend land open ligt voor de Europese mogendheden, poneerde hij de vraag aan wie dit onmetelijk werelddeel eens werkelijk zou toebehoren. En zijn antwoord luidt ondubbelzinnig : „noch Engeland, noch Frankrijk, noch Duitsland, noch Holland, noch België. Afrika zal den Afrikanen beho-

33. *Handelingen van het XIXe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres*, Brugge 1887, p. LV.

34. *Ibid.*, t.a.p.

35. *Ibid.*, pp. LVIII-LIX.

36. *Ibid.*, pp. 332-334, 353-354.

37. A. E. Pauwels, *lets over Zuid-Afrika en de Transvalers*, Leuven 1884, p. 17.

ren, net als Amerika niet meer Engeland, maar zichzelf toebehoort. Gene koloniën zal men van Afrika maken, om door Europa te worden uitgebuit; vrijheid zal er heersen; onafhankelijk zal het bestaan... Stellen wij de vraag dus juister: welke stam zal zich op Afrikaans bodem voortplanten, welke taal zal men er spreken? Op die vraag kan alleen de toekomst een stellig antwoord brengen; maar 't is niet verwaand te voorzegggen dat het hoofdzakelijk *onze* taal zijn zal, zo *wij* het willen. De kans staat voor het schoonste³⁸.” Daarom bezweert De Geyter koning Leopold II alles wat hij ginds opricht in onze taal te willen stichten en in 't leven houden, opdat Transvaal en Kongoland elkaar broederlijk zouden naderen, zodat „taalgenoten elkander de hand (zouden) toereiken over een afstand van honderden mijlen heen³⁹.” Het is merkwaardig, hoe de Vlaamse Beweging, op het ogenblik dat zij nog haar eerste substantiële successen moest behalen in eigen land, reeds dacht aan de expansie van het Nederlands op het zwarte continent.

De gewapende inval van Jameson in Transvaal, naar aanleiding van het vraagstuk der uitlanders, wist de openbare mening in Vlaanderen voor het Zuidafrikaanse vraagstuk opnieuw te sensibiliseren. Op een vergadering van het Algemeen Nederlands Verbond te Gent (27 januari 1896) vergeleek de voorzitter, baron Aug. de Maere d'Aertrycke, Kruger met een tweede Claudius Civilis, die strijdt tegen het onrecht in Zuid-Afrika en derhalve aan de Vlamingen tot voorbeeld mag worden gesteld⁴⁰. Toch was er van een werkelijke volksbeweging op dat ogenblik geen sprake meer: Vlaanderens aandacht was op zichzelf gericht en de krachten, die normaliter vrij hadden kunnen komen om zich geheel aan Transvaal te wijden, waren nu nodig op eigen terrein⁴¹. Eerst met het uitbreken van de Tweede Vrijheidsoorlog zou hierin verandering komen.

De gebeurtenissen van 1899-1902 zijn er inderdaad oorzaak van geweest, dat er in Vlaanderen voor de strijd van de Boeren een brede belangstelling is ontstaan, die alle lagen van de bevolking heeft aangesproken. Tijdens de maanden van spanning, die aan de oorlog zijn voorafgegaan, had te Gent het XXVe Nederlands Jubelcongres plaats (augustus 1899), waar op voorstel van Max Rooses een motie werd aangenomen, waarin een beroep werd gedaan op de vrijheidszin van het Engelse volk en de hoop werd uitgesproken „dat het dien vrijheidszin ook zal eerbiedigen tegen-

38. *Handelingen van het XIXe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres*, Brugge 1887, pp. 263-264.

39. *Ibid.*, p. 265.

40. Dom. A. Smits, *a.w.*, p. 113.

41. *Ibid.*, p. 94.

over de beide Afrikaanse republieken, en dat de onafhankelijke ontwikkeling dezer gemenebesten niet zal worden gestoord⁴²." Toen de oorlog eenmaal een feit was, openden *Het Laatste Nieuws* en *Le Petit Bleu* van Brussel inschrijvingslijsten om fondsen te verzamelen ten behoeve van het Boerenleger. Overal werden bussen geplaatst, men hield collecten van huis tot huis⁴³. Tot zelfs in Zuid-Vlaanderen ontstond er een beweging ten gunste van de Dietse Afrikaners; te Duinkerke en te Hazebroek werden comités opgericht, respectievelijk onder het voorzitterschap van dr. Delbecque en abbé Jules Lemire. Het bijeengebrachte geld zou door Georges Cambron, rondreizend missionaris van het aartsbisdom Kamerijk, persoonlijk naar Zuid-Afrika worden gebracht, doch de nodige paspoorten werden hem door de Franse regering geweigerd⁴⁴. Ook de Belgische regering stond vrij afwijzend tegenover de zaak van de Boeren. In de kamer werd een motie te hunnen voordele zonder moeite gestemd, maar in de senaat werd zij op 21 mei 1901 verworpen met 31 stemmen tegen 22. Een interpellatie van de socialist Vander Velde over het lot der 60.000 vrouwen en kinderen in de gedwongen concentratiekampen en over het stelselmatig verbranden van 634 hoeven op achttien maanden tijd gaf aanleiding tot een roerend debat (12 en 19 aug. 1901), dat werd besloten met de eenvoudige dagorde dat België, „doordrongen van de plichten... door zijne onzijdigheid opgelegd", in deze materie niet kon tussenkomen⁴⁵.

Dit alles heeft niet belet, dat er in Vlaanderen doeltreffend werk is verricht ten voordele van de Boeren. Iedereen die geholpen had, kreeg vanwege het Hulpcomité voor Oranjevrijstaatse en Transvaalse gewonden een fraai diploma aangeboden ter herinnering aan zijn inspanningen⁴⁶. Belangrijker is evenwel, dat einde 1899 uit Antwerpen een Vlaams-Duitse ambulance per s.s. Hertzog kon vertrekken naar Zuid-Afrika, met aan boord een paar geneesheren, een apotheker en een twintigtal verplegers en verpleegsters, w.o. Mter Maurits Jossen (1855-1927), een kundig Vlaams jurist, die reeds voordien een tijd lang in Pretoria had verbleven en er een *Schets van het recht van de Zuid-Afrikaansche Republiek* had opgesteld (Gent 1877, 938 blzz.). Deze ambulance werd bij haar vertrek uit Antwerpen door burgemeester Jan van Rijswijk be-

42. P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging* II, Gent 1908, p. 300.

43. P. Fredericq, t.a.p.; Dom A. Smits, *a.w.*, p. 121.

44. Dom. A. Smits, *a.w.*, p. 147.

45. P. Fredericq, *a.w.*, pp. 304 e.v.

46. Wij bezitten een dergelijk diploma, ondertekend door baron de Maere d'Aertycke en Hippoliet Meert, afgeleverd aan de Maatschappij Kunst en Kennis te Gent. Wij nemen ons voor dit dokument, na voltooiing van deze bijdrage, over te maken aan het Paul Kruger-Museum te Pretoria.

groet. De officiële instanties hielden zich echter afzijdig: het Belgische en Nederlandse Rode Kruis weigerden ze onder hun bescherming te nemen en ook het Duitse Rode Kruis bewaarde een voorzichtige neutraliteit⁴⁷.

Wanneer dan in 1902 de Boerenrepublieken hun nederlaag moesten toegeven, nadat koningin Wilhelmina de moed had opgebracht om de kruiser Gelderland naar Lourenço-Marques te sturen ten einde er de oude, vergrijsde Kruger op te halen, verbreidde een roes van geestdrift voor de zaak van de Boeren zich over geheel Europa. Op het XXVIIe Nederlands Taal- en Letterkundig Congres te Kortrijk (1902) waren de aanwezigheid van Dietse Afrikaners en de opschudding gewekt door de oorlog de gelegenheid om een afdeling op te richten voor de stambelangen, welke afdeling op het XIXe Congres te Brussel (1906) volop in de belangstelling zou komen te staan⁴⁸. Intussen gaf het bezoek van de Boerengeneraals aan Europa aanleiding tot massale volksvergaderingen in Antwerpen, Brussel en Gent. Overal werden zij uitbundig toegejuicht en op de 600e verjaardag van de Slag der Gulden Sporen te Kortrijk vergeleek de liberale senator De Ridder de helden van Zuid-Afrika met de Vlamingen van 1302⁴⁹. Hoezeer de gewone man heeft meegeleefd met de gebeurtenissen van die tijd, blijkt uit de vele individuele reacties die er vallen te noteren. Ene A. Cassiers heeft grootmoedig zijn villa „Weltevreden” te Melle bij Gent ter beschikking gesteld van generaal Louis Botha. Diens privésecretaris zegt hem per missive van 8 september 1902 dank voor zijn goede bedoelingen en „voor de grote sympathie welke (hij) den generaal en daardoor ook het Zuidafrikaanse volk betoont”; tegelijk wijst hij erop, dat van het vriendelijk aanbod geen gebruik zal worden gemaakt, aangezien „de generaal voortdurend op reis zal moeten zijn”⁵⁰. De Boerofilie is voortaan een vaste waarde geworden in de Vlaamse Beweging en eerst na de tweede wereldoorlog zal de waardering voor Zuid-Afrika enigszins tanen, vooral in Vlaamsgezinde linkse milieus, waar men zich niet opgetogen kan tonen over de z.g. apartheidspolitiek. Dit heeft de culturele toenadering niet in de weg gestaan: sedert oktober 1903 zendt Zuid-Afrika geregeld studenten naar de Gentse Rijksuniversiteit, terwijl de Republiek sinds ruim twee decennia elk jaar een aantal studiebeurzen ter beschikking stelt van jonge Belgische (lees: Vlaamse) geleerden. In 1904 werd prof. dr. A. Lodewijckx,

47. H. J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte* IV, Antwerpen 1965, p. 322.

48. *Ibid.*, IV, p. 291.

49. P. Fredericq, *a.w.*, p. 324.

50. Van deze brief bezitten wij een fotokopie, die wij insgelijks zullen overmaken aan het Paul Kruger-Museum te Pretoria.

oud-medewerker aan het W.N.T. te Leiden, benoemd tot docent aan het Victoria College, de Zuidafrikaanse hogeschool te Stellenbosch, die sindsdien tot een volwaardige universiteit is uitgegroeid, waar o.m. prof. dr. A. Vlerick herhaaldelijk als gastdocent is opgetreden. Prof. dr. W. de Pauw heeft na de Kongolese débâcle gedurende jaren de Nederlandse letterkunde onderwezen aan de Universiteit van Suid-Afrika. Een autoriteit op het gebied van de Afrikaanse literatuur was de nog niet zo lang overleden Vlaming Rob. Antonissen, vice-rector van de Rhodes-Universiteit te Grahamstown. Dit zijn slechts enkele grepen uit een uitermate rijk dossier.

Van zijn kant heeft ook het Algemeen Nederlands Verbond, dat in 1908 meer dan tienduizend leden telde, van bij zijn stichting door Hippoliet Meert op 27 april 1895 in niet geringe mate bijgedragen tot meer belangstelling voor hetgeen er in Zuid-Afrika geschiedde. Het steunde een uitstekend perskantoor te Dordrecht, dat in zijn bedrijvigste tijd een twintigtal journalisten in dienst had, die tot taak hadden „de leugens en de lastertaal van het Engelse imperialisme in de buitenlandse dagbladen aan de kaak te stellen ⁵¹.”

Zoals gezegd, vormt de overname van de Kongolese Vrijstaat door de Belgische regering (20 augustus 1908) de „terminus ad quem” van onze beschouwingen. In dat jaar schreef Cyriel Verschaeve een zeldzaam stuk 1830-1908, dat ons door de piëteit van een vriend is bewaard en dat door Lodewijk Dosfel tijdens de eerste wereldoorlog in bezet gebied is gepubliceerd onder de schuilnaam Willem van Saeftinge ⁵². Van dit moeilijk samen te vatten opstel heeft H. J. Elias een verhelderende analyse gegeven in het vierde deel van zijn *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte* ⁵³. Ons interesseert alleen het zevende en laatste hoofdstuk, getiteld: Slotwoord, misschien slotdroom ⁵⁴. Waar gaat België heen, vraagt Verschaeve zich af. En zijn antwoord luidt beslist: naar een prachtige toekomst. Voorwaarde daartoe is evenwel, dat de staat de twee volkeren die er leven hun vrije groei zou gunnen en zou ophouden de vooruitgang van het Frans met alle middelen te steunen. Eerst dan zullen de Vlamingen opnieuw (zoals in het verleden) de leidende kracht worden in die staat en een macht naar buiten; eerst dan zal de band met Nederland weer kunnen worden aangehaald en worden wij weer groot, bij de twintig miljoen in getal, sterk door onze eenheid, roemrijk door onze

51. P. Fredericq, *a.w.*, p. 168.

52. C. Verschaeve, *Verzameld Werk* VII (1959).

53. *A.w.*, IV, pp. 90 e.v.

54. C. Verschaeve, *a.w.*, VII, pp. 46 e.v.

wetenschap en kunst. Insulinde en Kongo mogen dan volwassen worden en zich afscheuren van het land dat hen beschaafde, er blijft „het onmetelijk land dat uitloopt in de Kaap de Goede Hoop, waarop Nederlanders het Nederlandse, Vlamingen het Vlaamse, maar beiden het Afrikaanse lied zullen zingen, omdat ze gezamenlijk dit land bevolkt... en gewonnen zullen hebben⁵⁵.” Had Leopold II dit willen inzien in het jaar 1881, toen hij zijn Kongo-politiek begon, had hij met Paul Kruger onderhandeld met het oog op een doelbewuste uitwijking naar Zuid-Afrika, dan waren de Boeren dubbel zo sterk geweest en meester in hun land gebleven. Er wordt roofofbouw gepleegd op ons volk. Het verstroit zich doelloos over de wereld, om zedelijk en nationaal voor ons verloren te gaan : in Amerika wordt het opgeslorpt door de Angelsaksische massa en de duizenden die naar Kongo zijn getrokken mogen wij voor onze stam afschrijven. „Door de geschiedenis vertroeteld, hebben zij, Vlamingen, Nederlanders, (nochtans) een kolonie waar wij ons volk gerust mogen naartoe zenden, zonder scheidingsmart, waar geen enkele druppel van ons bloed verloren gaat, maar in een stroom valt waar al de erfelijke deugden van ons ras nog in de eerste kracht stromen, in dien stroom namelijk die voortschoot uit al den glans en de macht, uit de hoogste mannenjarige sterkte van onze 17e eeuw en er nog al de levensgrootheid van heeft⁵⁶.” Daarom verzoekt Verschaeve Leopold II, dat hij vooralsnog de strijd met Engeland zou aanbinden om emigratie van ons volk naar Transvaal en Oranje-Vrijstaat op grote schaal mogelijk te maken. Tot Mgr. Mercier richt hij de bede, dat hij een Vlaams-Hollands gezelschap van missionarissen voor Zuid-Afrika zou in het leven roepen, opdat de kerk, „onder de barbaren bezweken in Noord-Afrika, ... in een geweldige tegenmarche, langs het zuiden het werelddeel (zou) aanvallen dat te lang en te vol met de kleur der duisternis getekend stond⁵⁷.” Want daar in het zuiden, en daar alléén, wacht ons „een land als een wereld zo groot... en die wereld zou heel Afrika leiden naar de Goede Hoop ; alles wat wij 't meest beminnen, ons volk en onze godsdienst, zou daar in onafzienbare afmetingen groeien, een zee van Afrikaanders, Nederlands en katholiek !”⁵⁸.

Het is verbazend, hoe onkritisch Verschaeve hier staat tegenover de realiteit en het is voor de lezer geen prettige ervaring een nochtans ontwikkeld man verblind te zien geraken door een hersen-

55. *Ibid.*, p. 47.

56. *Ibid.*, p. 49.

57. *Ibid.*, pp. 50-51.

58. *Ibid.*, p. 50.

schim, zó verblind dat hij de feiten geweld aan doet om ze in zijn toekomstvisie in te passen. Deze onkritische houding zal gedeeltelijk wel zijn te verklaren uit Verschaeves onvoldoende bekendheid met de Zuidafrikaanse toestanden. Anderzijds is zij zonder twijfel een uitvloeisel van zijn onstuimig-hartstochtelijke natuur en zijn apolitieke gerichtheid, waardoor hij bij herhaling alle voeling met de werkelijkheid verloor. Zijn slotdroom is tenslotte niet veel meer dan een wensdroom.